

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій

МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять для студентів
спеціальності 262 Правоохоронна діяльність

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права
Протокол № 8 від 24 січня 2019 року

ЧЕРНІГІВ ЧНТУ 2019

Муніципальне право. Методичні вказівки до семінарських занять для студентів спеціальності 262 Правоохоронна діяльність / Укл.: Марущак О. А. - Чернігів: ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ. - 2019. - 40 с.

Укладач: МАРУЩАК ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного права

Відповідальний за випуск: КОЗИНЕЦЬ ОЛЕНА ГАВРИЛІВНА, завідувач
кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного права,
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: ПУЗИРНИЙ ВЯЧЕСЛАВ ФЕОДОСІЙОВИЧ,
професор кафедри трудового права,
адміністративного права та процесу,
доктор юридичних наук, професор

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО»	6
1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Муніципальне право».....	6
1.2. Структура навчальної дисципліни «Муніципальне право».....	10
1.3. Система поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Муніципальне право»	11
2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	12
Семінарське заняття 1. Муніципальне право – право місцевого самоврядування	12
Семінарське заняття 2. Система та загальні засади діяльності місцевого самоврядування в Україні	15
Семінарське заняття 3. Представницькі органи місцевого самоврядування	18
Семінарське заняття 4. Виконавчі органи місцевого самоврядування.....	22
Семінарське заняття 5. Посадові особи органів місцевого самоврядування	25
Семінарське заняття 6. Форми участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення	28
Семінарське заняття 7. Матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування	32
3. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА.....	36
4. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ.....	38

ПЕРЕДМОВА

Вивчення муніципального права - важливий напрямок юридичної освіти. Загальноосвітнє значення муніципального права пов'язане з необхідністю підвищення загального рівня правової культури студентів - майбутніх правоохоронців. Метою викладання навчальної дисципліни «Муніципальне право» є: глибоке усвідомлення студентами сутності, призначення і функцій муніципального права і місцевого самоврядування, їх ролі і місця в системі правового регулювання; аналіз історії і розвитку, історичних традицій їх формування; критичне осмислення позитивного і негативного досвіду правового регулювання місцевого самоврядування, юридичної діяльності, реалізації, застосування, тлумачення норм муніципального права; формування у студентів юридичного мислення, політичної правової культури, зацікавленості їх у поглибленні і розширенні правознавчого світогляду, патріотизму, національної самосвідомості тощо; набуття студентами навичок роботи з джерелами муніципального права, вміння користуватися ними у практичній діяльності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні засвоїти поняття муніципального права та історію становлення місцевого самоврядування в Україні; систему та загальні засади діяльності місцевого самоврядування в Україні; структуру та повноваження представницьких органів місцевого самоврядування; повноваження посадових осіб органів місцевого самоврядування; матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування; міжнародні стандарти місцевого самоврядування. В процесі вивчення дисципліни «Муніципальне право» студенти повинні навчитись аналізувати історію і розвиток муніципального права та місцевого самоврядування в Україні; критично осмислювати позитивний і негативний досвід правового регулювання місцевого самоврядування в Україні; працювати з джерелами муніципального права, користуватися ними у практичній діяльності; виступати перед аудиторією, вести дискусії.

Семінарські заняття проводяться з основних тем розглянутих на лекційних заняттях та являються основною формою засвоєння та перевірки студентами знань з дисципліни «Муніципальне право».

Семінарські заняття з навчальної дисципліни «Муніципальне право» покликані сприяти поглибленому вивченню лекційного курсу, навчити студентів самостійно працювати з нормативно-правовими актами, вміти аналізувати їх, узагальнювати матеріал і самостійно робити науково обґрунтовані висновки.

Тематика семінарських занять передбачає вивчення найбільш складних і найважливіших проблем навчального курсу. План кожного семінарського заняття включає перелік теоретичних питань, винесених на обговорення, теми рефератів, питання для самостійного опрацювання, основні поняття по темі, а також список додаткової літератури.

На семінарських заняттях студенти повинні проявляти активність, яка залежить від якості самостійної підготовки студентів. Учасники семінару зобов'язані уважно слухати виступи, при потребі ставити запитання, відзначати помилки, вносити необхідні поправки, розвивати далі суть проблеми.

Після розгляду та обговорення кожного окремого питання та у кінці семінарського заняття, викладач підводить підсумки обговорення і дає оцінку виступам студентів.

Питання для самостійного опрацювання та основні поняття по кожній темі мають на меті допомогти студентам краще зрозуміти, засвоїти і закріпити отримані теоретичні знання у галузі муніципального права.

Практичні завдання до кожного семінарського заняття викладенні у методичних вказівках до самостійної роботи з муніципального права. У ході самостійної підготовки можуть виникнути труднощі у розумінні окремих питань, у таких випадках необхідно звернутися за консультацією до викладача.

1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО»

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Муніципальне право»

Тема 1. Муніципальне право – право місцевого самоврядування

Муніципальне право – наука про місцеве самоврядування. Поняття, предмет та методи муніципального права. Муніципальне право - галузь національного права України. Система муніципального права та її елементи. Муніципально-правові норми. Муніципально-правові інститути. Муніципально-правові відносини. Джерела муніципального права. Статутне право. Муніципальне право як наука. Основні теоретичні концепції місцевого самоврядування. Муніципальне право як навчальна дисципліна.

Тема 2. Історія становлення місцевого самоврядування в Україні

Самоврядування у до державницький період. Основи місцевого самоврядування в Київській Русі. Магдебурзьке право. Самоврядування на українських землях, що перебували у складі Московської імперії. Самоврядування на українських землях, що перебували у складі Австро-Угорської монархії. Українська козацька держава. Полково-сотенний устрій козацької держави. Гетьманство, земська і куріальна система. Міська Дума як орган міського самоврядування. Місцеве самоврядування в УНР. Організація місцевого управління в УРСР. Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні.

Тема 3. Міжнародні стандарти місцевого самоврядування

Поняття міжнародних стандартів місцевого самоврядування та їх правова природа. Міжнародні стандарти місцевого самоврядування. Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 р. Всесвітня декларація місцевого самоврядування 1985 р. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями 1980 р. Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні 2003 р. Міжнародні стандарти у системі місцевого самоврядування України.

Тема 4. Система та загальні засади діяльності місцевого самоврядування в Україні

Поняття місцевого самоврядування. Принципи місцевого самоврядування. Поняття системи місцевого самоврядування. Система місцевого самоврядування як інститут муніципального права. Особливості системи місцевого самоврядування в Україні. Територіальна громада як основоположний суб'єкт місцевого самоврядування в Україні. Поняття територіальної громади. Види територіальних громад. Ознаки територіальної

громади. Функції територіальних громад. Повноваження територіальної громади. Форми волевиявлення територіальної громади. Статут територіальної громади. Об'єднання територіальних громад. Проблеми оптимізації та об'єднання територіальних громад. Вдосконалення правового статусу територіальних громад. Особливості системи місцевого самоврядування у містах з районним поділом. Представницькі органи місцевого самоврядування в Україні. Місцеве самоврядування і державне управління.

Тема 5. Реформування місцевого самоврядування в Україні

Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Формування територіальних громад. Умови для економічного та соціального розвитку територіальних громад та їх об'єднань.

Перерозподіл повноважень між рівнями органів місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади та територіальними органами центральних органів виконавчої влади. Організаційна та матеріальна автономія територіальних громад та органів місцевого самоврядування, наближення якості їхньої діяльності до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування. Наближення надання адміністративних та соціальних послуг до жителів територіальних громад та їхніх об'єднань, підвищення якості цих послуг. Покращення рівня та якості життя людини в українських містах, селищах та селах. Формування системи контролю з боку держави та населення за наданням адміністративних послуг.

Тема 6. Представницькі органи місцевого самоврядування

Поняття і система місцевих рад . Поняття сільської, селищної та міської ради. Основні ознаки та відмінності сільської, селищної та міської ради. Склад та структура сільської, селищної та міської ради. Порядок формування сільської, селищної та міської ради. Функції та повноваження сільської, селищної та міської ради. Сесія як основна форма роботи представницьких органів місцевого самоврядування. Постійні комісії місцевих рад. Апарат місцевої ради і організація його роботи. Форми роботи сільської, селищної та міської ради. Тимчасові контрольні комісії місцевих рад. Районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст. Особливості формування та функції районних та обласних рад.

Тема 7. Виконавчі органи місцевого самоврядування.

Поняття виконавчих органів місцевого самоврядування. Виконавчий комітет, як виконавчий орган місцевого самоврядування. Порядок створення виконавчих комітетів. Структура виконавчого комітету. Відділи виконавчого комітету. Управління та інші виконавчі органи місцевих рад. Функції виконавчого комітету. Повноваження виконавчого комітету. Організація роботи апарату виконавчих комітетів. Форми і методи роботи виконавчих комітетів місцевих рад.

Тема 8. Посадові особи органів місцевого самоврядування

Посадова особа місцевого самоврядування. Сільський, селищний, міський голова. Поняття сільських, селищних, міських голів. Порядок обрання сільських, селищних, міських голів. Функції сільських, селищних, міських голів. Повноваження сільських, селищних, міських голів. Дострокове припинення повноважень сільських, селищних, міських голів. Секретар сільської, селищної та міської ради. Обрання та повноваження секретар сільської, селищної та міської ради. Правовий статус старости. Повноваження старости. Особливості статусу голів районної, обласної, районної у місті ради. Порядок обрання голів районної, обласної, районної у місті ради. Повноваження голів районної, обласної, районної у місті ради. Правовий статус та особливості голів міст Києва і Севастополя.

Тема 9. Правовий статус депутата місцевої ради

Поняття депутат місцевої ради. Правова характеристика статусу депутатів місцевих рад в Україні. Характеристика мандату депутата місцевої ради. Функції депутата місцевої ради. Повноваження депутата місцевої ради. Здійснення функцій та повноважень депутатів місцевих рад. Депутатське звернення. Депутатське запитання. Гарантії діяльності депутатів місцевих рад. Співвідношення статусу депутатів місцевих рад і статусу народних депутатів України.

Тема 10. Форми участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення

Поняття форм участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення. Місцевий референдум. Місцеві вибори. Загальні збори громадян за місцем їх проживання. Громадські слухання. Місцеві ініціативи, колективні звернення тощо. Загальні збори громадян. Поняття самоорганізації населення. Принципи організації. Органи самоорганізації населення. Порядок створення органів самоорганізації населення. Повноваження органів самоорганізації населення. Фінансово-економічна основа діяльності органів самоорганізації населення. Організація діяльності органів самоорганізації населення. Забезпечення діяльності органів самоорганізації населення.

Тема 11. Нормотворчість органів місцевого самоврядування

Поняття нормативно правових актів органів місцевого самоврядування. Види нормативно правових актів органів місцевого самоврядування. Юридичні властивості нормативно правових актів органів місцевого самоврядування. Нормотворчий процес в органах місцевого самоврядування. Роль постійних комісій місцевих рад у нормотворчому процесі. Правова експертиза проєктів актів органів місцевого самоврядування. Статут територіальної громади. Регламент місцевої ради. Контроль у сфері нормотворчої діяльності органів місцевого самоврядування. Правові акти виконавчих органів місцевих рад. Реалізація актів місцевого самоврядування.

Тема 12. Матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування

Основні засади матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування. Право комунальної власності. Поняття комунальної власності. Суб'єкти комунальної власності. Об'єкти комунальної власності. Порядок володіння, користування і розпорядження комунальною власністю. Оренда комунального майна. Землі державної та комунальної власності. Місцеві фінанси: поняття, структура, порядок формування. Система місцевих бюджетів. Місцеві податки і збори. Місцеві бюджети. Порядок формування місцевих бюджетів. Структура місцевих бюджетів. Доходи і видатки місцевих бюджетів. Фінансовий контроль у сфері місцевого самоврядування.

Тема 13. Правове регулювання муніципальної служби

Поняття муніципальної служби. Основні засади муніципальної служби. Право на службу в органах місцевого самоврядування. Муніципальні службовці. Права та обов'язки муніципальних службовців. Порядок проходження муніципальної служби. Порядок проведення атестації муніципальних службовців. Припинення служби в органах місцевого самоврядування. Відповідальність муніципальних службовців. Проблеми та перспективи розвитку муніципальної служби.

Тема 14. Гарантії та відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування

Поняття гарантій місцевого самоврядування. Система гарантій місцевого самоврядування. Виконання актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування. Дострокове припинення повноважень сільської, селищної, міської ради. Дострокове припинення повноважень посадових осіб місцевого самоврядування.

1.2. Структура навчальної дисципліни «Муніципальне право»

Назви змістовних модулів і тем		Кількість годин			
		Всього			
			Лек.	Прак.	Сам.роб.
1	2	3	4	5	6
1.	Муніципальне право – право місцевого самоврядування	10	2	2	6
2.	Історія становлення місцевого самоврядування в Україні	10	0	0	10
3.	Міжнародні стандарти місцевого самоврядування	10	0	0	10
4.	Система та загальні засади діяльності місцевого самоврядування в Україні	8	2	2	4
5.	Реформування місцевого самоврядування в Україні	6	0	0	6
6.	Представницькі органи місцевого самоврядування	8	2	2	4
7.	Виконавчі органи місцевого самоврядування	8	2	2	4
8.	Посадові особи органів місцевого самоврядування	10	2	2	6
9.	Правовий статус депутата місцевої ради	10	0	0	10
10.	Форми участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення	10	2	2	6
11.	Нормотворчість органів місцевого самоврядування	8	2	0	6
12.	Матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування	10	2	2	6
13.	Правове регулювання муніципальної служби	8	0	0	8
14.	Гарантії та відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування	4	0	0	4
Всього годин на дисципліну		120/120	16	14	90

1.3. Система поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн»

Рекомендовані види та розподіл балів, які враховуються при виставленні поточного та модульного контролю (таблиця розроблена на основі Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань студентів)

№	Види діяльності	Терміни	Форми контролю та звітності	Максимальна кількість балів за семестр
1. Обов'язкові, вибіркові та стимулюючі види робіт				
1.1	Робота на семінарських заняттях	Протягом семестру	Відповіді, доповнення, терміни, тести	До 16 балів*
1.2	Ведення конспекту лекцій	Протягом семестру	Конспект	До 5-х балів
1.3	Наукова робота (виступ з доповіддю, публікація)	Протягом семестру	Виступ, публікація	До 10-ти балів
1.4	Ведення конспекту самостійної роботи	Протягом семестру	Конспект	До 5-ти балів
1.5	Виконання самостійної дослідної роботи	Протягом семестру	Виконана робота у вигляді реферату	До 6-ти балів
1.6	Ведення словника з предмету	Протягом семестру	Словник	До 6-ти балів
1.7	ЗМК	Протягом семестру	Підтверджуючі документи	До 12-ти балів
Разом за поточний контроль:				60 балів
*20 балів буде переведено з оцінок, які отримає студент під час семінарських занять, виконуючи усі види робіт. Наприклад: студент, відповідно до національної системи оцінювання заробив у підсумку за поточну роботу «5» - це 16-14 у балах; «4» - це 13-11; «3» - це 10-6; «2» - 5-1.				
2. Підсумковий контроль				
№ п/п	Підсумковий модуль	Терміни	Форми контролю та звітності	Максимальна кількість балів
2.1.	Екзамен	Відповідно до розкладу		до 40 балів
Разом за модульний контроль				40 балів
Зважена семестрова оцінка				100 балів

2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття 1. Муніципальне право – право місцевого самоврядування.

Теоретичні питання.

1. Муніципальне право - наука про місцеве самоврядування.
2. Муніципальне право - галузь національного права України.
3. Система муніципального права та її елементи.
4. Джерела муніципального права.

Питання для самостійного опрацювання.

Практика державного будівництва і місцевого самоврядування. Характеристика зв'язку муніципального права України з іншими галузями права. Взаємодія муніципального права України з адміністративним, конституційним та конституційно-процесуальним правом. Норми та інститути як конституційні основи муніципального права України. Суб'єкти та об'єкти муніципального права України. Місце і роль муніципального права України в суспільстві та державі. Муніципально-правові відносини. Муніципальне право як наука. Муніципальне право як навчальна дисципліна.

Теми рефератів.

1. Основні теоретичні концепції місцевого самоврядування.
2. Статут, як джерело муніципального права України.

Основні поняття.

Муніципальне право, муніципалітет, метод правового регулювання муніципальне право України, місцеве самоврядування, предмет муніципального права, система муніципального права, інститут муніципального права, муніципально-правові норми, муніципально-правові відносини, статутне право.

Додаткова література до семінарського заняття 1.

1. Акти європейського права з питань регіональної політики та місцевого самоврядування / заг ред. А. П. Яценюк. Київ: Парламентське видавництво, 2007. 608 с.
2. Алексеев С. С. Теория права. Изд. 2-е. Москва: БЕК, 1994. 310 с.
3. Алексіс де Токвіль. Про демократію в Америці. У двох томах. Київ: Видавничий дім Всесвіт, 1999. 590 с.
4. Баймуратов М. А., Буряк Т. М. Объектный состав публичной самоуправленческой (муниципальной) власти: телеологические установки, идентификация, конституционно-правовая регламентация / Мариупольский гос. гуманитарный ун-т; Представительство Европейского центра публичного права в Украине. Сумы: Університетська книга, 2007. 232 с.

5. Баймуратов М. А. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення. Одеса: Юридична освіта і правова держава: збірн. наук. Праць, 1997. С. 96-101.
6. Баймуратов М. О. Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування України: автореф. дис. д-ра юрид. Наук: 12.00.02 / Одеський держ. ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса, 1996. 54 с.
7. Баймуратов М. О. Муніципальне право та його роль у фаховій підготовці співробітників внутрішніх справ. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції "Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави". 2011. 21 квіт. С. 4-5.
8. Батанов О. В. Аксіосфера муніципалізму як фундамент розвитку сучасного муніципального права. Право України. 2014. № 5. С. 97-105.
9. Батанов О. В. Муніципалізм як категорія сучасного муніципального права: постановка проблеми. Часопис Київського університету права. 2009. № 4. С. 102-108.
10. Батанов О. В. Проблеми становлення та розвитку муніципального права: основні чинники та суспільно-політичні умови. Часопис Київського університету права. 2014. № 1. С. 77-81.
11. Батанов О. В. Деякі проблеми становлення муніципального права як галузі національного права України. Правова держава. 2009. № 20. С. 181-189.
12. Всесвітня Декларація місцевого самоврядування (23-26 вересня 1985 року, Ріо-де-Жанейро). Місцеве та регіональне самоврядування. Ріо-де-Жанейро, 1997. №1-2. С. 95-97.
13. Всесвітня Декларація місцевого самоврядування. Місцеве та регіональне самоврядування України. Київ, 1994. № 1-2 (6-7). С. 65-69.
14. Всесвітня декларація місцевого самоврядування, Ріо-де-Жанейро, 26 вересня 1985 р.. Місцеве самоврядування. Ріо-де-Жанейро, 1997. № 1-2. С. 95-97.
15. Шемушенко Ю. С., Ющик О. І. Джерела конституційного права України: монографія. Київ: Наукова думка, 2010. 711 с.
16. Зайцева І. О. Муніципальне статутне право в системі права України: деякі питання теорії і практики. Часопис Київського університету права. 2013. № 1. С. 96-100.
17. Заяць І. Я. Місцеве самоврядування: генеза законодавства та політики. Право України. 2009. № 12. С. 126-133.
18. Коваленко А. А. Конституційно-правове регулювання місцевого самоврядування в Україні: питання теорії і практики: автореф. дис. д-ра юрид. Наук: 12.00.02 / Київ. нац. Ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 1997. 25 с.
19. Аверьянов В. Б., Батанов О. В., Баулін Ю. В. Коментар до Конституції України: Науково-практичний коментар. Харків: Право, 2003. 808 с.
20. Погорілко В. Ф., Шаповал В. М. Конституційне право України: Підручник. 4-е вид., перероб. і доопр. Київ: МОНУ, 2012. 727 с.
21. Куйбіда В. С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування. Київ: МАУП, 2004. 432 с.

22. Кулешов О. О. Деякі особливості становлення і розвитку інституту місцевого самоврядування в Україні. Форум права. 2010. №4. С. 543-548.
23. Купрій В. Н. Право бути почутим: участь молоді в прийнятті рішень на місцевому рівні. Аспекти масоврядування. 2005. № 4 (30). С. 45-47.
24. Кушнір М. О. Статут територіальної громади: законодавчі проблеми та шляхи вирішення. Стратегічні пріоритети. 2008. № 3 (8). С. 157-162.
25. Лазор О. Д. Основи місцевого самоврядування: Навч. посіб. 3-тє вид. доп. і пероб. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 432 с.
26. Лациба М. В., Бондаренко В. В. Як територіальна громада може впливати па вирішення питань місцевого значення. Київ: УНЦПД, 2007. 108 с.
27. Лихачов С. В. Методи діяльності органів місцевого самоврядування. Юридична Україна. 2011. № 2. С. 29-35.
28. Любченко П. М. Місцеве самоврядування в системі інститутів громадянського суспільства: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня докт. юрид. наук: спеціал. 12.00.02 – конституційне право / Націон. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2007. 42 с.
29. Лялюк О. Ю. Муніципальне право України як галузь права. Проблеми законності. 2010. № 110. С. 37-45.
30. Лялюк, О. Ю. Муніципальне право України як галузь права. Проблеми законності: респ. міжвід. наук. зб.: акад. зб. наук. праць / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. 2010. № 110. С. 37-46.
31. Мельник Р. С. Муніципальне право у системі національного права. Центральнoукраїнський правничий часопис Кіровоградського юридичного інституту ХНУВС. Спеціальний випуск. Кіровоград: ХНУВС, 2010. С. 32-37.
32. Місцеве самоврядування в Україні: історія, сучасність, перспективи розвитку : навч. посібник / Кравченко В. В, Кравченко Н. В., Лисюченко, В. П., Негода В. А., Пітцик М. В. та ін.; Київ: Апарат-Центр, 2000. 206 с.
33. Афанасьєв М. В. Мішина Н. В. Актуальні проблеми викладання муніципального права України. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. пр., МОН України, НУ ОЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. Т. 15. С. 161-167.
34. Куйбіда В. С., Негода В. А., Толкованов В. В. Регіональний розвиток та просторове планування територій: досвід України та інших держав-членів Ради Європи. Київ: Крамар, 2009. 170 с.
35. Ровинська К. І. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування як основа формування місцевого самоврядування в Україні. Державне будівництво. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2013_1_31
36. Солоненко О. М. Юридична доктрина як джерело муніципального права. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 32-39.
37. Соляник К. Є. Статут територіальної громади: місце і роль у системі джерел муніципального права. Вісник національної академії правових наук України. 2014. № 4 (79). С. 76-83

38. Сурмін І. О. Концептуальні засади статуту територіальної громади міста. Місцеве самоврядування та статутне право в Україні: збірка матеріалів. Чернігів: Чернігівські береги, 2003. С. 24-35.

39. Ткачук А. В., Агранофф Р., Браун Т. Місцеве самоврядування: світовий та український досвід : посіб. – 2-ге вид. Київ: Заповіт, 1998. 186 с.

40. Чушенко В. І. Поняття місцевого самоврядування в Україні. Право України. 1998. №5. С. 35.

41. Шаповал В. Н. Сутнісні характеристики місцевого самоврядування. Право України. 2002. № 3. С. 48-54.

Семінарське заняття 2. Система та загальні засади діяльності місцевого самоврядування в Україні.

Теоретичні питання.

1. Поняття місцевого самоврядування в Україні.
2. Принципи місцевого самоврядування.
3. Система місцевого самоврядування як інститут муніципального права.
4. Територіальна громада як основоположний суб'єкт місцевого самоврядування в Україні.

Питання для самостійного опрацювання.

Поняття системи місцевого самоврядування. Поняття територіальної громади. Види територіальних громад. Ознаки територіальної громади. Функції територіальних громад. Повноваження територіальної громади. Форми волевиявлення територіальної громади. Статут територіальної громади. Об'єднання територіальних громад. Вдосконалення правового статусу територіальних громад. Місцеве самоврядування і державне управління.

Теми рефератів.

1. Особливості системи місцевого самоврядування в Україні.
2. Проблеми оптимізації та об'єднання територіальних громад.
3. Особливості системи місцевого самоврядування у містах з районним поділом.

Основні поняття.

Територіальна громада, система місцевого самоврядування, статут територіальної громади, громадівська теорія, державницька теорія, змішана теорія, принцип народовладдя, територіальний колектив, громада, суб'єкт місцевого самоврядування.

Додаткова література до семінарського заняття 2.

1. Антоненко В. О., Баймуратов В. О., Баймуратов О. В. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні:

монографія / ред. В. В. Кравченка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова. Київ: Атіка, 2007. 864 с.

2. Баймуратов М. О. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні. Віче. 2015. № 12. С. 14-17.

3. Баймуратов М. О. До питання про вибір національної моделі місцевого самоврядування (частина друга). Публічне право. 2015. № 4. С. 70-75.

4. Баймуратов М. А. Міжнародні зв'язки органів місцевого самоврядування у системі глобальних кроскультурних комунікацій. Право та культура: теорія і практика: Матер. міжнародної наук.-практ. конф. Київ, 15-16 квітня 1997. С. 128-130.

5. Баймуратов М. О., Григор'єв В. А. Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення і розвитку в Україні. Одеса: Юридична література, 2003. с. 54.

6. Баймуратов М. О. Законодавство України про місцеве самоврядування і актуальні питання реалізації. Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України. Київ: УАДУ, 1999. № 1. С. 300-302

7. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: монографія / заг. ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Інюре, 2003. 512 с.

8. Батанов О. В. Концепція розвитку конституційної моделі місцевого самоврядування в Україні. Часопис Київського університету права. 2015. № 1. С. 82-86.

9. Батанов О. В. Муніципальне право зарубіжних країн: навч. посіб. у 2 ч. / заг. ред. П. Ф. Мартиненка. Серія: Інноваційні освітні технології у муніципальному праві. Ч. 1. Київ: Знання України, 2005–2006. 148 с.

10. Батанов О. В. Статут територіальної громади як інструмент реалізації функцій місцевого самоврядування. Розвиток місцевої демократії: забезпечення прав громадян на здійснення місцевого самоврядування: Збірн. матеріалів конфер. (21-22 грудня 1998 р., Київ). Київ: Перспектива, 1999. С. 34-38.

11. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.

12. Батанов О. В. Функції територіальних громад як суб'єктів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. Наук: 12.00.02 / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2000. 257 с.

13. Батанов О. В. Розвиток конституційного законодавства про статус територіальних громад: доктринальні та прикладні аспекти. Віче. 2015. № 12. С. 18-22.

14. Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. Вісник Центральної виборчої комісії. 2008. № 2 (12). С. 51-57.

15. Батанов О. В. Основні напрями і види діяльності територіальних громад і проблеми класифікації. Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. 1998. № 4. С. 19-25.

16. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні: монографія / ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.
17. Батанов О. В. Функції територіальних громад як специфічних суб'єктів конституційного права. Право України. 1998. №8. С.21- 24.
18. Безверхнюк Т. М., Саханенко С. Є., Топалова Е. Х. Європейські стандарти Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2008. 328 с.
19. Безносик А. О. Сучасні форми залучення територіальної громади у міське управління. Часопис Київського університету права. 2014. № 3. С. 68-71.
20. Глинська О. В. Територіальна громада, як суб'єкт права комунальної власності. Форум права. 2012. № 2. С. 120-125.
21. Губина Н. В., Тухватуліна Н. М. Проблемы информационного обеспечения целевого муниципального управления. Власть. 2010. №5. С. 126.
22. Гулина В. В. Роль местного самоуправления в развитии основ демократии. Вестник Поморского университета. Серия. Гуманитарные и социальные науки. 2009. №5. С. 107.
23. Гураль П. Ф. Територіальна громада в Україні: історико-правове дослідження. Львів: Край, 2008. 468 с.
24. Давидов Р. М. Конституционные начала и принципы местного самоуправления в Украине. Міське та регіональне самоврядування України. 1994. № 4 (9). С. 8-16.
25. Жовнірчик Я. Ф. Територіальна громада в системі місцевого самоврядування. URL: [http:// www.univ.km.ua/visnyk/1032.pdf](http://www.univ.km.ua/visnyk/1032.pdf)
26. Заяць І. Я. Міське самоврядування: генеза законодавства та політики. Право України. 2009. № 12. С. 126-133.
27. Кампо В. М. Деякі проблеми становлення і розвитку місцевого самоврядування. Міське та регіональне самоврядування України. 1993. № 1-2. С. 68-73.
28. Кампо В. М. Європейська модель місцевого самоврядування: проблеми і перспективи реалізації в Україні. Українсько-європейський журнал міжнародного і порівняльного права. Т. 1. 2001. № 2. С. 71-94.
29. Кампо В. М. Практикум з муніципального права: навч. Посіб. 2-е вид., доп. і переробл. Київ: Атіка, 2003. 80 с.
30. Клименова О. М. Розподіл повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування як пріоритет впровадження адміністративної реформи на регіональному рівні. Державне управління та міське самоврядування. 2012. № 3 (14). С. 294-300.
31. Книгін К. Г. Правове визначення референдуму як форми народовладдя (проблеми теорії і практики). Право України. 2001. № 11. С. 30.
32. Чушенко В. І., Заяць І. Я. Конституційне право України : підручник / М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Вид. 2-е, допов. і переробл. Київ: Ін Юре, 2009. 547 с.

33. Нижник Н. Р. Проблеми централізації і децентралізації у сфері державного управління. Державно-правова реформа в Україні. Київ, 1997. С. 109-116.

34. Об'єднання територіальних громад і перспективний план: від моделювання до реалізації. Віче. 2015. № 17. С. 14-16.

35. Приходько Х. В. Децентралізація влади та місцеве самоврядування: концептуально-правові питання. Часопис Київського університету права. 2014. № 4. С. 71-74.

36. Пронюк Н. В. Європейські стандарти місцевого самоврядування і національне законодавство України. Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. Праць. 2006. № 61. С. 161-169.

37. Смирнова Т. С. Закріплення в Конституції України основоположних принципів місцевого самоврядування. Держава і право: Щорічник наук. праць молод. вчених. Київ: Ін Юре, 1999. № 2. С. 128-134.

38. Чушенко В. І. Поняття місцевого самоврядування в Україні. Право України. 1998. № 5. С. 35

39. Шаповал В. Н. Сутнісні характеристики місцевого самоврядування. Право України. 2002. № 3. С. 48-54.

40. Шемшученко Ю. С. Концептуальні проблеми регіональної політики і децентралізація влади в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. Віче. 2015. № 12. С. 3-6.

41. Шляхтун П. П., Колюх В. В. Децентралізація по-українськи в контексті європейського досвіду місцевого самоврядування. Віче. 2015. № 18. С. 27-31.

Семінарське заняття 3. Представницькі органи місцевого самоврядування.

Теоретичні питання.

1. Поняття представницького органу і система місцевих рад
2. Функції і компетенція місцевих рад.
3. Форми і методи діяльності місцевих рад
4. Форми й методи роботи постійних комісій місцевих рад

Питання для самостійного опрацювання.

Функції та повноваження сільської, селищної та міської ради. Основні ознаки та відмінності сільської, селищної та міської ради. Склад та структура сільської, селищної та міської ради. Апарат місцевої ради і організація його роботи. Постійні комісії місцевих рад. Форми роботи сільської, селищної та міської ради. Районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст. Особливості формування та функції районних та обласних рад.

Теми рефератів.

1. Порядок формування сільської, селищної та міської ради.

2. Тимчасові контрольні комісії місцевих рад.
3. Сесія як основна форма роботи представницьких органів місцевого самоврядування.

Основні поняття.

Місцева ради, постійні комісії місцевих ради, сесія, районна рада, обласна рада, сільська рада, селищна рада, міська рада, тимчасові контрольні комісії, апарат місцевої ради.

Додаткова література до семінарського заняття 3.

1. Авер'янов В. Б., Дерещ В. А., Школик А. М. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право: монографія / заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юстініан, 2007. С. 221-222.
2. Баймуратов М. А., Григорьев В. А. Роль международных стандартов местного самоуправления в формировании компетенции публичной самоуправленческой (муниципальной) власти. Одеса: Феникс, 2003. 160 с.
3. Баймуратов М. О. Правова природа міжнародних (європейських) стандартів локальної демократії та їх роль у становленні місцевого самоврядування в Україні: питання сприйняття та імплементації. Наукові читання. Присвячені пам'яті В. М. Корецького: зб. наук. Праць / Київський університет права НАН України. Київ: Європ. ун-ту, 2008. С. 12-21.
4. Баймуратов М. О., Василькова Є. А. Європейські стандарти регіонального самоврядування: актуальні питання конституційно-правового забезпечення в Україні: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. 216 с.
5. Бальцій Ю. Ю. Районна, обласна рада в системі місцевого самоврядування України. Юридичний вісник. 2012. №2. С. 37-40.
6. Барабаш Ю. Г. Конституційне право України: посіб. для підготов. до іспиту. Харків: Право, 2012. 303 с.
7. Батанов О. В. Функції територіальних громад у системі місцевого самоврядування. Держава і право: Щорічники наук. праць молод. вчених. Київ: Ін Юре. 1999. № 2. С. 123—128.
8. Батанов О. В., Чудик Н. О. Структура статуту територіальної громади та її елементи: проблеми теорії та практики. Часопис Київського університету права. 2012. № 2. С. 80-85.
9. Бисага Ю. М. Муніципальне право України: навч. Посіб. Ужгородський національний ун-т. Юридичний факультет. Кафедра конституційного права та порівняльного правознавства, Інститут держави і права країн Європи. Ужгород: Ліра, 2008. 440 с.
10. Біленчук П. Д., Коавченко В. В., Підмогильний М. В. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право): навч. посіб. Київ: Атака, 2000. 304 с.
11. Воронов Н. П., Пономаренко А. А. О демократизме выработки и принятия правовых актов органов местного самоуправления. Проблемы законности: респ. междувед. науч. сб.. Харків: Основа, 1995. № 29. С. 48.

12. Врублевський О. С. Співробітництво територіальних громад (бібліотечка місцевого самоврядування). Київ: ІКЦ Легальний статус, 2014. 56 с.

13. Давидов Р. М. Правовий статус асоціацій місцевих влад в Україні. Місцеве і регіональне самоврядування України. 1996. № 1-2 (14-15). С. 36-38.

14. Делія Ю. В. Правові основи місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2003. 201 с.

15. Дутка М. Т. Проблема класифікації правових норм у муніципальному прав. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2011. № 1. С. 122-130.

16. Задорожня Г. В. Постійні комісії представницьких органів місцевого самоврядування: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02 / Задорожня Галина Володимирівна; Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ, 2006. 23 с.

17. Куйбіда В. С., Чушенко В. І. Місцеве самоврядування в Україні. Курс лекцій. Львів, 1998. 71 с.

18. Лелюк О. Ю. Основи організації і діяльності місцевих рад в Україні: монографія. Харків: Право, 2008. 288 с.

19. Лопатина С. Н. Правовой акт органа или должностного лица местного самоуправления как источник права: общетеоретический аспект. Правоведение. 2000. № 2. С. 43.

20. Місцеве самоврядування в країнах Східної Європи та СНД: Антологія описових документів. Пер. з англ. / Інститут місцевого врядування та Державної Служби (Угорщина). Будапешт, 1994. С. 107.

21. Олійник А. Ю. Актуальні проблеми конституційного права України: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 554 с.

22. Постійні і тимчасові контрольні комісії місцевих рад. Київ: парламентське вид-во, 2001. 224 с.

23. Рада та громада (або як залучити громадян до місцевого самоврядування): посіб. для працівників органів місцевого самоврядування. Київ: Академпрес, 2003. 132 с.

24. Селіванов А. О. Нові моделі компетенції територіальних органів і нові підходи до виборчої системи. Віче. 2015. № 16. С. 21-23.

25. Семко С. О. Організаційні форми роботи представницьких органів місцевого самоврядування: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02 / Національний університет Юридична Академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2011. 22 с.

26. Серьогін С. М., Липовська Н. А., Дрешпак В. М., Тертишна О. А. Бібліотека практичних рекомендацій з питань формування спроможних територіальних громад. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2015. 38 с.

27. Серьогіна С. Г. Удосконалення місцевого самоврядування в Україні в умовах демократизації та консолідації суспільства. Право України. 2014. № 4. С. 107-115 .

28. Скопненко Ю. Г. Столичне місто як об'єкт управління: порівняльно-правовий аспект. Віче. 2014. № 20. С. 20-24.

29. Соловьев С. Г. Муниципально-правовая ответственность местного представительского органа: содержание и актуальные проблемы. Государственная власть и местное самоуправление. 2004. №2. С. 5.

30. Ткачук А. Ф., Сасенко Ю. І., Привалов Ю. О. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми і прогнози. Київ: НАН України, Ін-т соціології, 1997. 148 с.

31. Тодика Ю. М. Місцеве самоврядування в аспекті конституційної реформи. Проблеми удосконалення правового регулювання місцевого самоврядування в Україні : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 25 травня 2004 р., м. Харків / ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2004. С. 3-5.

32. Тодика Ю. М. Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів: монографія. Харків: Право, 2009. 540 с.

33. Толкованов В. В., Журавель Т. В. Співробітництво територіальних громад (міжмуніципальне співробітництво – ММС): навчально-практичний посібник. Київ: GIZ, 2016. 154 с.

34. Транскордонне співробітництво та розвиток транскордонних кластерів: українська практика та європейський досвід. Київ: Крамар 2009. 255 с.

35. Трачук П. А. Деякі проблемні питання реалізації принципів народовладдя у системі місцевого самоврядування України. Держава і право: зб. наук. Праць. 2002. № 16. С.77 — 84.

36. Трояновський В. В. Європейська хартія місцевого самоврядування як фундамент розвитку місцевої демократії у державах Європи. Державне управління: теорія та практика. 2009. № 2. URL: http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Troyanovsky.pdf

37. Фадеев В. И. Система гарантий местного самоуправления. Право и жизнь. 1995. №5. С. 184—217.

38. Чихладзе Л. Т. Местное самоуправление и местное управление зарубежных стран и государств-участников СНГ. Сравнительно-правовой анализ. Москва: Нота Бене, 2005. С. 53.

39. Чуманова В. В. Местное самоуправление и его внутренний контроль. Вестник Южно-уральского государственного университета. Серия. Право. 2008. № 15. С. 89.

40. Швидько Г. К., Романов В. Є. Державне управління і самоврядування в Україні: Істор. Нарис, навч. Посібник. Київ: УДАУ, 1997. 138 с.

41. Шибя О. А. Сільське самоврядування на Буковині (1861-1918 рр.). Місцеве та регіональне самоврядування України. 1994. № 1-2. С. 31-37.

Семінарське заняття 4. Виконавчі органи місцевого самоврядування.

Теоретичні питання.

1. Поняття виконавчих органів місцевого самоврядування.
2. Система і порядок формування виконавчих органів місцевих рад.
3. Функції та повноваження виконавчих органів місцевих рад.
4. Форми і методи роботи виконавчих комітетів місцевих рад.

Питання для самостійного опрацювання.

Виконавчий комітет, як виконавчий орган місцевого самоврядування. Порядок створення виконавчих комітетів. Структура виконавчого комітету. Управління та інші виконавчі органи місцевих рад. Функції виконавчого комітету. Повноваження виконавчого комітету.

Теми рефератів.

1. Організація роботи апарату виконавчих комітетів.
2. Відділи та управління виконавчого комітету.
3. Структура виконавчого комітету (на прикладі виконкому Чернігівської міської ради).

Основні поняття.

Виконавчий орган, виконавчий комітет, секретар виконавчого комітету, відділ, управління.

Додаткова література до семінарського заняття 4.

1. Батанов О. В. Муніципальна влада у системі сучасного муніципалізму: концептуальні проблеми теорії. Юридический вестник. 2010. № 3. С. 16-22.
2. Галіахметов І. А. Теоретико-методологічні аспекти муніципального права як науки. Форум права. 2013. № 1. С. 179-185.
3. Георгієвський Ю. В. Конституційно-правова природа компетенції органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування. Часопис Київського університету права. 2014. № 2. С. 70-74.
4. Голікова Т. А. Методичні засади розмежування функцій державного управління і місцевого самоврядування. Економіка України. 1996. № 4. С.48-52.
5. Грицяк І. А. Правові та організаційні проблеми реалізації повноважень органів місцевого самоврядування: автореф. дис. дисерт. к. юрид. Наук: 12.00.02 / АН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. Київ, 1993. 217 с.
6. Гройсман В. Б. Місцеве самоврядування: проблеми розвитку. Державне управління та місцеве самоврядування. 2015. № 3. С. 276-289.
7. Сторонянська І. З. Громадський моніторинг бюджетів міст обласного значення Львівської області: інформаційно-аналітичне видання. Львів: Державна установа "Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього Національної академії наук України", 2014. 123 с.

8. Давидов Р. М. Політико-правові засади децентралізації влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. Вісник української Академії державного управління. 1996. № 1. С. 90-101.
9. Дітковська М. Ю. Упровадження новітніх інформаційних технологій в органах державної влади і місцевого самоврядування. Теорія та практика державного управління. 2008. № 3 (22). С. 2.
10. Дробуш І. В. Функції органів місцевого самоврядування в Україні: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2003. 244 с.
11. Дутка М. Т. Поняття та сутність норм муніципального права в Україні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2010. № 5. С. 50-57.
12. Калиновський Б. В., Кінаш Б. С., Солоненко О. М. Державне будівництво та муніципальне право: Словник термінів та визначень. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 228 с.
13. Камінська Н. В. Організаційно-правові засади децентралізації публічної влади. Науковий вісник КНУВС: Науково-теоретичний журнал. 2010. №4. С. 9-19.
14. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування в історії політико-правової думки. Науковий вісник КНУВС: Науково-теоретичний журнал. 2009. №6. С. 334-342.
15. Кампо В. М. Місцеве самоврядування в Україні. Київ: Ін Юре, 1997. 34 с.
16. Ковтун І. Б. Діяльність органів місцевого самоврядування на регіональному рівні в Україні: організаційно-правові особливості та шляхи вдосконалення: автореф. дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.04 / Дніпропетровський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентові України. Дніпропетровськ, 2008. 20 с.
17. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Державне будівництво і місцеве самоврядування: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 304 с.
18. Погорілко В. Ф. Конституційне право України. Київ: Наукова думка, 1999. С. 800 с.
19. Стрижак А. А. Конституція України в актах Конституційного Суду України (аналітичний огляд та коментар). Київ: Ін Юре, 2010. 629 с.
20. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право України. Київ: Атіка, 2003. 313 с.
21. Корнієнко М. І. Державна влада і місцеве самоврядування: актуальні проблеми теорії і практики. Українське право. 1995. № 31. С. 68-77.
22. Кравченко В. В. Місцеве самоврядування в історії України. Місцеве самоврядування в Україні: історія, проблеми, пропозиції. Київ, 1994. С. 8-17.
23. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право: Навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. 672 с.
24. Кравченко В. І. Територіальний устрій та місцеві органи влади України. Київ: Вища школа, 1995. 88 с.
25. Краснов М. А. Муниципальное право России. Москва: Академический правовой университет при Институте государства и права РАН, 1994. 15 с.

26. Крусян А. Р. Конституционные принципы взаимодействия местных органов исполнительной власти и органов местного самоуправления. Актуальні проблеми держави та права: збірн. наук. Праць. 1999. № 6. С.110-115.
27. Крусян А. Р. Взаємодія місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спеціал. Конституційне право 12.00.02 / Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 1999. С. 8-9.
28. Куйбіда В. С. Конституційно-правові проблеми міського самоврядування в Україні. Львів: Літопис, 2001. 375 с.
29. Любченко П. М. Компетенція суб'єктів місцевого самоврядування: монографія. Харків: Модель всесвіту, 2011. 224 с.
30. Місцеве самоврядування та статутне право в Україні: збірка матеріалів. Чернігів: Чернігівські обереги, 2003. С. 27.
31. Наумова К. І Джерела муніципального права: поняття та система. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Том 1. 2014. № 29. С. 88-91.
32. Оніщук М. В., Кампо В. М. Правові засади місцевого самоврядування в Україні. Київ: Освіта і культура, 1998. 56 с.
33. Определение и пределы принципа субсидиарности: Доклад Координационного Комитета по местным и региональным властям (CDLR). Комуны и регионы Европы. 1994. № 55. 54 с.
34. Орзіх М. П. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування в Україні. Місцеве та регіональне самоврядування України. 1994. № 4(9). С.44-52.
35. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник, 2-ге вид., перероб. та доп.. Київ: Правова єдність, 2010. 432 с.
36. Тодик Ю. М. Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів: монографія. Харків: Право, 2009. 540 с.
37. Сиддиків Р. Р. Местные органы власти и местного самоуправления: автореф. д-ра юрид. наук: 12.00.02 / Российская академия управления. Центр государства и права. Москва: Библиогр, 1993. 37 с.
38. Соловьев С. Г. Система фундаментальных понятий муниципального права: автореф. д-ра юрид. наук: 12.00.02 / Уральская Государственная юридическая академия. Екатеринбург: РГБ ОД, 1998. 212 с.
39. Таран В. В. Виконавчі органи місцевих рад та їх місце в системі державного управління. Державне будівництво. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_1_39
40. Трачук П. А. Неурядові організації як партнер місцевого самоврядування. Держава і право: зб. наук. Праць. 2001. № 12. С. 113-118.
41. Чумакова О. В. Шляхи розвитку місцевого самоврядування України в контексті досвіду держав Європейського Союзу: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. наук з держ. Управл.: 25.00.04 / Дніпр. регіон. інст. держ. управл. НАДУ при Президенті України. Дніпропетровськ, 2008. 22 с.

Семінарське заняття 5. Посадові особи органів місцевого самоврядування.

Теоретичні питання.

1. Посадова особа місцевого самоврядування.
2. Сільський, селищний, міський голова.
3. Обрання та повноваження секретаря сільської, селищної та міської ради.
4. Правовий статус та повноваження старости.
5. Особливості статусу голів районної, обласної, районної у місті ради.

Питання для самостійного опрацювання.

Поняття сільських, селищних, міських голів. Порядок обрання сільських, селищних, міських голів. Функції сільських, селищних, міських голів. Повноваження сільських, селищних, міських голів. Дострокове припинення повноважень сільських, селищних, міських голів. Секретар сільської, селищної та міської ради. Порядок обрання голів районної, обласної, районної у місті ради.

Теми рефератів.

1. Повноваження голів районної, обласної, районної у місті ради.
2. Правовий статус та особливості голови міста Києва.

Основні поняття.

Сільський голова, селищний голова, міський голова, староста, секретар місцевої ради, голова районної ради, голова обласної ради, голова районної у місті ради, організаційно-розпорядчі функції, консультативно-дорадчі функції, сумісництво, старостинський округ, строк повноважень.

Додаткова література до семінарського заняття 5.

1. Андресюк Б. П. Місцеве самоврядування в сучасній Україні: проблеми і перспективи. Київ: Нац. акад. наук України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж., 1997. 30 с.
2. Баймуратов М. А. К вопросу о нормативно-правовой регламентации объектного состава местного самоуправления. Науковий вісник Академії муніципального управління. 2007. № 1 (3). С. 6-21.
3. Бальцій Ю. Ю. Правовий статус міського голови в Україні / Одеська національна юридична академія. Одеса: Фенікс, 2007. 176 с.
4. Батанов О. В. Громадівське муніципальне праворозуміння як чинник формування сучасного муніципального права в Україні. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. праць / Донец. юрид. ін-т Луган. держ. ун-ту внутр. справ. 2012. № 1. С. 40-46.
5. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні : проблеми теорії та практики. / ред. М. О. Баймуратов, НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: Юрид. думка, 2010. 653 с.

6. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / ред. М. О. Баймуратов. Київ: Юридична думка, 2010. 656 с.
7. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики. / ред. М. О. Баймуратов, НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: Юрид. думка, 2010. 653 с.
8. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / ред. М. О. Баймуратов. Київ: Юридична думка, 2012. 656 с.
9. Батанов О. В. Проблеми конституційної регламентації компетенції місцевого самоврядування в Україні та зарубіжних країнах. Право України. 2015. № 9. С. 104-113.
10. Борденюк В. В. Правовий статус сільського, селищного, міського голови в контексті законодавчих ініціатив. Право України. 2011. № 3. С. 193-201.
11. Борденюк В. І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії: монографія. Київ: Парламентське вид-во, 2007. 576 с.
12. Бутко І. П. Деякі проблеми становлення і розвитку місцевого і регіонального самоврядування в Україні. Матеріали науково-практичної конференції "Актуальні проблеми управління територіями в Україні". 1993. № 3. С. 8.
13. Бялкина Т. М. Демократизм російського місцевого самоуправління: конституційні основи і сучасні реалії. Вестник Воронежского государственного университета. 2010. №1. С. 14.
14. Васильев Р. Ф. Правовые акты местных Советов: монографія. Москва: Моск. ун-та, 1975. 152 с.
15. Воронов М. П. Місцеве самоврядування України та його акти: навч. посіб. Київ: НМК ВО, 1992. 56 с.
16. Дмитриев Ю. А. Муниципальное право Российской Федерации: учебник. Изд. 2-е. Москва: Профобразование, 2000. С. 385.
17. Дробуш І. В. Функції органів місцевого самоврядування в Україні: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2003. 244 с.
18. Заяць Д. Д. Проблеми розробки модельного статуту територіальної громади в Україні. Вісник Національної академії державного управління. 2009. № 3. С. 174-182.
19. Калиновський Б. В. Конституційні принципи місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.02 / Київ. нац. Ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2004. 21 с.
20. Камінська Н. В. Аналіз концептуальних підходів до поняття "регіон" в сучасній науці. Право і суспільство. 2009. №6. С. 3-8.
21. Кампо В. М. Політичні партії та місцеві вибори. Київ: ДІМ "Юридична книга", 2001. 52 с.

22. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 504 с. 499.
23. Коментар до Конституції України. Київ: Інститут законодавства Верховної ради України, 1996. 376 с.
24. Корнієнко М. М. Місцеве самоврядування: системний аналіз. Право України. 2013. № 3-4. С. 348-355.
25. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні. (Основи муніципального права): навч. посіб. Київ: Арарат-центр, 2001. 176 с.
26. Крусян А. Р. Взаємодія місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. Наук: 12.00.02 / Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 1999. С. 8-9.
27. Куйбіда В. С. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку місцевої демократії. Хмельницький: ХУУП, 2008. 467 с.
28. Липатов Э. Г. Принципы местного самоуправления – системообразующие факторы муниципального права. Вестник Поволжской академии государственной службы им. П. А. Столыпина. 2004. №7. С.93.
29. Лихачов С. Методи діяльності органів місцевого самоврядування. Юридична Україна. 2011. № 2. С. 29-35.
30. Любченко П. М. Компетенція суб'єктів місцевого самоврядування: монографія. Харків: Модель всесвіту, 2011. 224 с.
31. Мамочка В. В. Загальносоціальні гарантії місцевого самоврядування в Україні. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2009. №2. С. 82.
32. Медведчук В. В. Конституційний процес в Україні і організація державної влади та місцевого самоврядування. Київ, 1997. С.134-147.
33. Місцева демократія – орієнтири на європейські стандарти (до проведення Європейського тижня місцевої демократії). URL: <http://www.rv.gov.ua/sitenew/goschansk/ua/>
34. Мішина Н. В. Законопроекти для розвитку локальної демократії. Юридичний вісник. 2014. № 2. С. 36-40.
35. Муніципальна програма врядування та сталого розвитку URL: <http://www.un.org/>
36. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова відповідальність: питання теорії та практики: автореф. дис. д-ра юрид. Наук: 12.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2000. С. 7.
37. Пітцик М. В. Місцеве самоврядування: оглядовий курс (Навч. прогн. для праців. місц. Самоврядування). Київ, 2006. 110 с.
38. Погорілко В.Ф., Федоренко В. Л. Референдуми в Україні: Історія та сучасність: монографія. Київ, 2000. С. 161-179.
39. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р.. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. С. 112.

40. Правовые рамки внешних связей региональных сообществ в Западной Европе и международные и внешнеэкономические связи субъектов Российской Федерации. Москва: Научная книга, 2001. С. 15-38.

41. Толканов В. В., Гук А. К., Рахімкулов Е. Р., Щербак Н. В. Правові інструменти Ради Європи з питань місцевого і регіонального розвитку та проблеми їх імплементації в Україні: наук. аналіт. док. та матеріали семінару з питань регіон. розв., 5-6 берез., 2007 р.. Київ, 2007. 349 с.

42. Трачук П. А. Проблеми юридичної відповідальності у системі місцевого самоврядування. Держава і право: зб. наук. праць. 2002. № 18. С. 98-103.

43. Шкабаро В. М. Конституційно-правовий статус міста в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.02 / Інст. законод. Верховної Ради України. Київ, 2004. 21 с.

Семінарське заняття 6. Форми участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення.

Теоретичні питання.

1. Поняття форм участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення.
2. Правове регулювання місцевих виборів.
3. Місцеві ініціативи.
4. Громадські слухання.
5. Органи самоорганізації населення.

Питання для самостійного опрацювання.

Місцевий референдум. Місцеві вибори. Громадські слухання. Місцеві ініціативи, колективні звернення тощо. Загальні збори громадян. Поняття самоорганізації населення. Принципи організації. Органи самоорганізації населення. Порядок створення органів самоорганізації населення. Повноваження органів самоорганізації населення. Організація діяльності органів самоорганізації населення. Забезпечення діяльності органів самоорганізації населення.

Теми рефератів.

1. Загальні збори громадян за місцем їх проживання.
2. Фінансово-економічна основа діяльності органів самоорганізації населення.

Основні поняття.

Місцеві вибори, громадські слухання, місцеві ініціативи, колективні звернення, загальні збори громадян, органи самоорганізація населення, місцевий референдум.

Додаткова література до семінарського заняття 6.

1. Баймуратов М. О. Від римський муніципій – до сучасного місцевого самоврядування. Збірник самоврядування: зарубіжний досвід. Демократичне врядування. 2008. № 1. С. 165 - 175.
2. Баймуратов М. О., Батанов О. В. Деякі теоретичні аспекти становлення функцій територіальних громад в Україні. Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. 1999. №1. С. 31 - 36.
3. Батанов О. В. Категорія "питання місцевого значення" у сучасному лексиконі місцевого самоврядування: проблеми конституційно-правової теорії і практики. Житлово-комунальна реформа – першочергове завдання місцевого та регіонального розвитку: матеріали ІХ Всеукр. муніципальних слухань, (22–26 верес. 2003 р., м. Київ – "Пуща-Озерна") / ред. М. Пухтинський. Київ, 2004. С. 289-298.
4. Батанов О. В. Питання розробки та прийняття статуту територіальної громади. Юридичний журнал. 2004. № 3. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1066>
5. Делія Ю. В. Статути територіальних громад як джерело муніципального права України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2009. № 9 С. 26-36.
6. Демиденко В. О. Предмет правового регулювання муніципального права України. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 3. С. 125-131.
7. Серьогін С. Г. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2005. 255 с.
8. Бодрова І. І., Болдирєв С. В., Величко В. О. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник. / ред. С. Г. Серьогіної. Вид. 2-ге, переробл. та доповн. Харків: Право, 2011. 360 с.
9. Нижник Н. Р. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація: монографія. Київ: УАДУ, 1997. 448 с.
10. Камінська Н. В. Міжнародно-правові джерела муніципального права. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 3. С. 87-92.
11. Камінська Н. В. Проблеми визначення і сутності понять "демократія", "місцева демократія" і "регіональна демократія. Вибори та демократія. 2010. №2-3. С. 56-61.
12. Кампо В. М. Конституційні засади комунального права України. Місцеве самоврядування в Україні: історія, проблеми, пропозиції. Київ, 1994. С. 79-92.
13. Корнієнко М. І. Місцеве самоврядування та “урядова вертикаль”. Місцеве самоврядування. 1997. №3-4. С.37-41.
14. Костецька Т. А. Інформаційні аспекти місцевого самоврядування. Юридичний вісник. 1995. №1. С.115-120.

15. Котенко Т. В. Тенденції розвитку функцій місцевого самоврядування в умовах розбудови громадянського суспільства. Часопис Київського університету права. 2012. № 1. С. 80-84.

16. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. 672 с.

17. Кравченко В. В. Деякі питання реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні. Розвиток місцевої демократії: значення права громадян на здійснення місцевого самоврядування: збірн. матеріалів конфер. (21-22 грудня 1998 р., Київ). Київ: Перспектива, 1999. С.62-66.

18. Кравченко Т. А. Значення та роль органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні: функціональний підхід. Теорія та практика державного управління. 2015. № 1 (48). С. 1-6.

19. Граб В. С., Кампо В. М., Клебан С. В., Корнієнко М. І. Місцеве самоврядування в Україні: стан і перспективи законодавчого регулювання. Доповідь Моніторингової комісії Конгресу місцевих та регіональних влад України на парламентські слухання "Регіональна політика і місцеве самоврядування в Україні: законодавчі аспекти", 16 квітня 2003 р.. Київ, 2003. 60 с.

20. Місцеві вибори в Україні: проблеми правового регулювання. URL: <http://parlament.org.ua/content/>

21. Карий О. І., Панас Я. В. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 176 с.

22. Федоренко В. Л., Ляшко І. В., Базілевич Д. С. Місцеві референдуми в Україні: теоретичні та нормопроектні аспекти : матер. круглого столу, 23 липня 2009 р. Київ: СПД Москаленко, 2009. 69 с.

23. Мішина Н. В. Конституційно-правове регулювання діяльності органів самоорганізації населення: порівняльно-правове дослідження: монографія . Одеса: Друкарський дім, 2009. 298 с.

24. Мішина Н. В. Органи самоорганізації населення: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.02 / Нац. ун-т "Одеська юридична академія". Одеса: Орзіх, 2009. 595 с.

25. Погорілко В. Ф. Нова Конституція України: огляд, коментарі і текст Основного Закону. Київ: Наукова думка, 1997. С. 81-87.

26. Прієшкіна О. В. Правове регулювання безпосередньої демократії в місцевому самоврядуванні України: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. Наук: 12.00.02 / Одес. нац. юрид. Академія. Одеса, 2002. С. 46-53.

27. Чебаненко О. Д., Грищук О. Ю., Колодяжна н. В., Євгенєва А. П. Референдуми в Європейському Союзі / ред.. Д. С. Ковриженка. Київ: ФАДА, ЛТД, 2007. 186 с.

28. Трачук П. А. Основні форми безпосередньої участі громадян у місцевому самоврядуванні. Держава і право: зб. наук. праць. 2002. № 17. С. 102-105.

29. Трачук П. А. Участь громадян України у місцевому самоврядуванні: монографія. Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2003. 216 с.
30. Федів І. Є. Місцеве самоврядування, територіальне і регіональне управління в історії України. Місцеве і регіональне самоврядування України. 1995. № 1-2. С. 46-51.
31. Федоренко В. Г. Законодавче регулювання місцевих референдумів в Україні: досвід, проблеми та перспективи. Вісник Центральної виборчої комісії. 2014. № 1 (28). С. 64-69.
32. Фоміна Д. С. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування 1985 року та інших міжнародно-правових актів щодо правової організації місцевого самоврядування. Державне управління. Наукові праці. 2013. № 214. Том 226. С. 109-113.
33. Хабриева Т. Я. Современная конституция и местное самоуправление. Журнал российского права. 2005. №4. С.17-18.
34. Хорт І. В. Методологічні проблеми дослідження функцій місцевого самоврядування. Віче. 2015. № 12. С. 27-29.
35. Чапала Г. В. Місцеве самоврядування в системі публічної влади: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2004. 214 с.
36. Черкасов А. И. Сравнительное местное самоуправление: теория и практика. Москва, 1998. С. 111.
37. Черненко А. Гарантии и защита прав местного самоуправления: автореф. дисс. канд. юрид. наук: 12.00.02 / Краснодарская академия МВС России. Волгоград, 2006. 28 с.
38. Чихладзе Л. Т. Историко-теоретические аспекты развития местного самоуправления и местного управления в государствах Европы. Право и политика. 2005. № 9, 12; 2006. № 1. 27 с.
39. Щебетун І. С. Організаційно-правові гарантії місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. канд. Юрид. Наук 12.00.02 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого . Харків, 2002. 210 с.
40. Ясюнас В. А. Основы местного самоуправления. Москва, 1998. С. 122-146.
41. Яцунська О. О. Світовий досвід місцевого самоврядування та перспективи його інституціонально-системного втілення в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.02 / Одес. нац. юрид. академія. Одеса, 2001. 19 с.

Семінарське заняття 7. Матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування.

Теоретичні питання.

1. Основні засади матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування.
2. Право комунальної власності.
4. Система місцевих бюджетів
5. Доходи і видатки місцевих бюджетів.

Питання для самостійного опрацювання.

Поняття комунальної власності. Суб'єкти комунальної власності. Об'єкти комунальної власності. Оренда комунального майна. Землі державної та комунальної власності. Місцеві бюджети. Порядок формування місцевих бюджетів. Структура місцевих бюджетів.

Теми рефератів.

1. Порядок володіння, користування і розпорядження комунальною власністю.
2. Місцеві податки і збори
3. Фінансовий контроль у сфері місцевого самоврядування.
4. Місцеві фінанси: поняття, структура, порядок формування

Основні поняття.

Матеріальна основа місцевого самоврядування, фінансова основа місцевого самоврядування, місцеві фінанси, право комунальної власності, комунальна власність, місцевий бюджет, оренда, землі державної власності, землі комунальної власності, доходи, видатки.

Додаткова література до семінарського заняття 7.

1. Батанов О. В. Деякі теоретичні проблеми співвідношення місцевого самоврядування та державної влади. Часопис Київського університету права. 2002. № 2. С. 21-30.
2. Батанов О. В. Концептуальні засади співвідношення функцій територіальних громад з функціями місцевих органів державної виконавчої влади. Право України. 1999. №5. С. 25-29.
3. Батанов О. В. Сучасний погляд на предмет муніципального права. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 409-410. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_2_98
4. Бедрій Р. Б. Комунальна власність в Україні: конституційно-правове забезпечення. Вісник Львівського університету. 2014. № 60. С. 163-168.
5. Бедрій Р. Б. Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері господарської діяльності в Україні та зарубіжних країнах. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 1. С. 81-91.

6. Бедрій Р. Б. Фінансова основа місцевого самоврядування: міжнародно-правові та національно-правові питання. Вісник Львівського університету. 2013. № 33. С. 127-132.
7. Бедрій Р. Б. Розвиток та конституційно-правове забезпечення муніципальної господарської діяльності в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 3. С. 58-66.
8. Біленчук П. Д., Кравченко В. В., Підмогильний М. В. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право). Навч. посібник. Київ: АТІКА, 2000. 304 с.
9. Богів Я. С. Поняття та принципи місцевого самоврядування. Вісник Національного університету "Львівська політехніка", збірник наукових праць. 2015. № 827. С. 45-52.
10. Бондарев С. В. Местное самоуправление в России: исторические и социальноправовые аспекты. Т. 3. Ростов-на-Дону, 2007. С.124-128.
11. Бондаренко І. О. Комунальна власність як матеріальна основа місцевого самоврядування в Україні: автореферат дис. канд. юрид. Наук: 12.00.02 / Нац. ун-т Одеська юридична академія. Одеса, 2013. 21 с.
12. Бондарь Н. С. Судебный конституционализм в России в свете конституционного правосудия. Москва: Норма, 2011. С. 34.
13. Борденюк В. В. Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі у контексті законодавчих ініціатив. Вісник Національної Академії Прокуратури України. 2010. №3. С. 5-12.
14. Вакуленко В. В. Проблеми управління комунальною власністю великих міст в сучасних умовах. Вісник Української Академії державного управління. 1996. №1. С. 172-185.
15. Возна В. О. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері господарювання: удосконалення законодавчого забезпечення. Вісник Національної академії правових наук України. 2015. № 2 (81). С. 121-129.
16. Волков В. Д., Гринюк Р. Ф., Захарченко К. А. Комунальное право Украины. Учебное пособие. Донецьк: ДОНГУ, 1997. 217 с.
17. Галай В. О., Середа А. П. Правові аспекти взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. № 26. С. 143-146.
18. Глинська О. В. Територіальна громада, як суб'єкт права комунальної власності. Форум права. 2012. № 2. С. 120-125.
19. Авер'янов В. Б. Державне управління. Теорія і практика. Київ, 1998. С. 92-118.
20. Заяць Н. В. Конституційно-правова відповідальність місцевих представницьких органів в Україні. Право України. 2014. № 12. С. 95-101.
21. Калиновський Б. В. Державні гарантії і правозахисна роль державних органів щодо здійснення конституційних принципів місцевого самоврядування. Право України. 2002. №10. С. 29-32.

22. Камінська Н. В. Ключові напрями вдосконалення законодавства України у сфері місцевого самоврядування. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2014. № 10. С. 84-91.
23. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2010. 230 с.
24. Камінська Н. В. Муніципальне право: навчально-методичний посібник. Київ: КУТЕП, 2013. 138 с.
25. Копейчиков В. В. Проблема самоврядування і її розв'язання в західних демократіях і в Україні: Лекція. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 2000. 32 с.
26. Корнієнко М. І., Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові питання: навч. посіб. Київ: Алерта, 2005. 143 с.
27. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України: навчальний посібник. Київ: Тов-во Знання, КОО, 1999. 487 с.
28. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право України. Навчальний посібник. Київ: Атіка, 2003. 672 с.
29. Кравченко В. І. Фінанси місцевого самоврядування України: проблеми становлення (1998-2001). Київ: ДІМ "KM Akademia", 2001. 460 с.
30. Круш П. В. Національна економіка: регіональний та муніципальний рівень. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 320 с.
31. Чемерис А. О., Шевчук П. І., Гураль П. Ф., Серант А. Й., Ліпенцев А. В., Смолин Г. В., Посипанко І. Ю. Місцеве самоврядування: монографія. Кн. 1. Організація роботи сільського, селищного голови. Львів: Ліга-Прес, 1999. 320 с.
32. Музика Л. А. Проблеми права комунальної власності в Україні: монографія. Київ: Атіка, 2006. 228 с.
33. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія. Київ: Юрид. Думка, 2008. 336 с.
34. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 вересня 2003 року № 1160-IV / Відом. Верхов. Ради. 2004. № 9. Ст. 79.
35. Руденко В. Н. Институт «народного вето»: история и современность. История государства и права. 2002. № 3. С. 37.
36. Садран П., Дюма Ж. Экспертная оценка в местном управлении. Местные и Москва: ИНИОН АН СССР, 1984. С. 170.
37. Свирский Б. М. Государственное строительство и местное самоуправление в Украине: учеб. Пособие. Изд. 2-е, перераб. и доп. Харків: Эспада, 2004. 304 с.
38. Селиванов А. А. Проблемы качества решений и проблемы их исполнений. Исполнительный комитет местного Совета народных депутатов (проблемы совершенствования организации и деятельности) / ред. И. Ф. Бутко. Киев: Наук. думка, 1980. С. 255-276.
39. Степанова Е. В. Местное самоуправление в условиях демократического транзита (сравнительный анализ стран Балтии): автореф. дис. ... на науч.

степени канд. юрид. наук: 23.00. 02 / Санкт-Петербурзький державний горний інститут. Санкт-Петербург, 2003. 10 с.

40. Судовий захист прав та інтересів місцевого самоврядування в Україні. Навчально-методичний посібник. Київ: Атіка, 2002. 208 с.

41. Ткачук А. Ф. Демократичні системи місцевого самоврядування та шляхи їх формування. URL: <http://www.pdp.org.ua/analytics/local-government/993>

42. Токарчук О. В. Соціально-економічна сутність поняття "регіон". URL: <http://www.rusnauka.com>

4. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 1 вересня 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Європейська хартія місцевого самоврядування. (Страстбург, 1985. Офіційний ереклад): Міжнародний документ від 16.11.2009 № 994_946. Документ 994_036. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон від 04.11.2018. № 2581-VIII. Документ 280/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
4. Про військово-цивільні адміністрації: Закон від 24.02.2018 № 2268-VIII. Документ 141-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19>
5. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон від 05.05.2018 № 2379-VIII. Документ 157-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
6. Про засади державної регіональної політики: Закон від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>
7. Про місцеві вибори: Закон від 28.08.2018 № 2475-VIII. Документ 595-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
8. Про місцеві державні адміністрації: Закон від 04.11.2018 №2581-VIII. Документ 586-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
9. Про органи самоорганізації населення: Закон від 04.11.2018 № 2581-VIII. Документ 2625-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>
10. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон від 11.10.2017 № 2148-VIII. Документ 2493-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>
11. Про співробітництво територіальних громад: Закон від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>
12. Про статус депутатів місцевих рад: Закон від 28.08.2018 № 2475-VIII. Документ 93-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15>
13. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон від 02.12.2012 № 5463-VI. Документ 2850-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>
14. Про столицю України – місто-герой Київ: Закон від 01.01.2011 № 2457-VI. Документ 401-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-14>
15. Батанов О. В. Муніципальне право України / ред.. М. О. Баймуратов. Вид. 2-е, стереотипне. Харків: Одісей, 2012. 528 с.
16. Тацій В. Я., Петришин О. В., Барабаш Ю. Г. Конституція України. Науково-практичний коментар / Нац. акад. прав. наук України. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Харків: Право, 2011. 1128 с.
17. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: ФІНН, 2012. 496 с.
18. Погорілко В. Ф., Фрицький О. Ф. Муніципальне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 350 с.
19. Мартиненко П. Ф., Барвіцький В. Ю., Батанов О. В. Муніципальне право зарубіжних країн: у 3 ч.: навч. посіб. Ч. 3. Київ: Знання України, 2006. 284 с.

20. Погорілко В. Ф., Фрицький О. Ф., Баймуратов М. О. Муніципальне право України : підручник . Київ: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
21. Корнієнко М. І. Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові питання: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Київ: Алерта, 2005. С. 82.
22. Погорілко В. Ф., Фрицький О. Ф. Муніципальне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
23. Дуда А. В., Кампо В. М., Расіхіна В. Ю., Рубанський К. С. Муніципальне статутне право: навч. посіб. для студ. вищ. навч. Закл. Вид. 2-ге, доп і випр. / ред. В. М. Кампо. Одеса: Юрид. літ., 2005. 133 с.
24. Погорілко В. Ф., Баймуратов М. О., Бальцій Ю. Ю. та ін. Муніципальне право України: підручник. Вид. 2-ге, доп. / ред. Баймуратова М. О. Київ: Правова єдність, 2009. 720 с.
25. Погорілко В. Ф., Баймуратов М.О., Бальцій Ю. Ю. та ін. Муніципальне право України: підручник. Вид. 2-ге, доп. / ред. Баймуратова М.О. Київ: Правова єдність, 2009. 234 с.
26. Батанова О. В. Проблеми сучасної муніципалістики: навч. посіб. Київ: Академія муніципального управління, 2012. 292 с..
27. Теліпко В. Е., Панасюк С. А. Науково-практичний коментар закону України про місцеве самоврядування в Україні. Київ: ЦУЛ, 2011. 400 с.
28. Фрицький О. Ф. Муніципальне право України: підручник для юридичних вищих учбових закладів. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 592 с.

4. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Муніципальне право – наука про місцеве самоврядування.
2. Поняття, предмет та методи муніципального права.
3. Місце муніципального права в правовій системі України.
4. Система муніципального права та її елементи.
5. Основні теоретичні концепції місцевого самоврядування.
6. Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні.
7. Муніципально-правові відносини.
8. Право громадян на участь у місцевому самоврядуванні.
9. Питання місцевого значення як ключова характеристика сфери місцевого самоврядування.
10. Міжнародні стандарти місцевого самоврядування.
11. Поняття та принципи місцевого самоврядування.
12. Джерела муніципального права.
13. Статут територіальної громади.
14. Територіальна громада - основоположний суб'єкт місцевого самоврядування в Україні.
15. Система місцевого самоврядування населеного пункту.
16. Об'єднання територіальних громад.
17. Міське самоврядування і державне управління.
18. Особливості системи місцевого самоврядування у містах з районним поділом.
19. Поняття і система місцевих рад.
20. Місцевий референдум як форма вирішення питань місцевого значення.
21. Обов'язковість рішень місцевої ради.
22. Структура місцевої ради.
23. Склад та структура сільської, селищної та міської ради.
24. Порядок формування сільської, селищної та міської ради.
25. Сесія як основна форма роботи представницьких органів місцевого самоврядування.
26. Постійні та тимчасові контрольні комісії місцевих рад.
27. Апарат місцевої ради і організація його роботи.
28. Особливості формування та функції районних та обласних рад.
29. Поняття виконавчих органів місцевого самоврядування.
30. Виконавчий комітет, як виконавчий орган місцевого самоврядування.
31. Порядок створення та структура виконавчих комітетів.
32. Відділи та управління виконавчого комітету.
33. Функції та повноваження виконавчого комітету.
34. Делеговані повноваження органів виконавчої влади в місцевому самоврядуванні.
35. Організація роботи апарату виконавчих комітетів.
36. Форми і методи роботи виконавчих комітетів місцевих рад.
37. Міжнародні стандарти у системі місцевого самоврядування України.

38. Правовий статус та порядок обрання сільських, селищних, міських голів.
39. Обрання та повноваження секретаря сільської, селищної та міської ради.
40. Повноваження сільських, селищних, міських голів.
41. Функції сільських, селищних, міських голів.
42. Повноваження сільського, селищного, міського голови щодо діяльності відповідної місцевої ради.
43. Повноваження сільського, селищного, міського голови щодо діяльності виконкому місцевої ради.
44. Правовий статус та повноваження старости.
45. Особливості статусу та повноваження голів районної, обласної, районної у місті ради.
46. Правова характеристика статусу та поняття депутатів місцевих рад в Україні.
47. Депутатські фракції та групи.
48. Функції та повноваження депутата місцевої ради.
49. Здійснення функцій та повноважень депутатів місцевих рад.
50. Основні засади місцевих виборів.
51. Види місцевих виборів.
52. Системи місцевих виборів та порядок визначення переможців.
53. Вибори депутатів місцевих рад.
54. Вибори сільських, селищних, міських голів.
55. Поняття та правове регулювання самоорганізації населення.
56. Форми участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення.
57. Порядок створення та повноваження органів самоорганізації населення.
58. Фінансово-економічна основа діяльності органів самоорганізації населення.
59. Загальні збори громадян за місцем їх проживання. Громадські слухання.
60. Місцеві ініціативи, колективні звернення.
61. Державний контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування.
62. Поняття та основні засади муніципальної служби.
63. Права та обов'язки муніципальних службовців.
64. Відповідальність муніципальних службовців.
65. Поняття нормативно правових актів органів місцевого самоврядування.
66. Види нормативно правових актів органів місцевого самоврядування.
67. Юридичні властивості нормативно правових актів органів місцевого самоврядування.
68. Нормотворчий процес в органах місцевого самоврядування.
69. Правові акти виконавчих органів місцевих рад.
70. Реалізація актів місцевого самоврядування.

71. Порядок володіння, користування і розпорядження комунальною власністю.
72. Землі державної та комунальної власності.
73. Система місцевих бюджетів.
74. Основні засади матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування.
75. Структура місцевих бюджетів. Порядок формування місцевих бюджетів.
76. Доходи і видатки місцевих бюджетів.
77. Місцеві фінанси: поняття, структура, порядок формування.
78. Право комунальної власності.
79. Поняття, суб'єкти та об'єкти комунальної власності.
80. Комунальні підприємства, організації, установи: правовий статус та засади діяльності.
81. Відносини органів місцевого самоврядування й підприємств, установ та організацій різних форм власності.
82. Столичні функції міста Києва.
83. Особливості правового статусу Київського міського голови.
84. Особливості організації діяльності виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації).
85. Компетенція голови Київської міської державної адміністрації.
86. Особливості здійснення управління районами в місті Києві.
87. Перший заступник, заступники голови Київської міської державної адміністрації.
88. Поняття гарантій місцевого самоврядування.
89. Система гарантій місцевого самоврядування.
90. Виконання актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
91. Відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування.
92. Дострокове припинення повноважень сільської, селищної, міської ради.
93. Дострокове припинення повноважень посадових осіб місцевого самоврядування.